

ОРГАНИЗАЦИОННО-КУЛТУРЕН АСПЕКТ НА КОНЦЕПТУАЛНО МОДЕЛИРАНЕ НА СИСТЕМА ЗА НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ

Евгени Манев

Университет по библиотекознание и информационни технологии

ORGANIZATIONAL-CULTURAL ASPECT OF CONCEPTUAL MODELING OF A NATIONAL SECURITY SYSTEM

Evgeni Manev

University of Library Studies and Information Technologies

e-mail: e.manev@unibit.bg

Резюме: В доклада е представен принципен, научно обоснован подход, който е приложим при изграждане на функционалната и организационна структура както на държавата, така и на отделните нейни системни структури в това число и на системата за национална сигурност. Показана е методологията на процеса на организационното строителство и връзката между ключови теоретични знания.

Ключови думи: система за национална сигурност, концептуалното ниво, функционално-организационно-архитектурно-културен модел.

Abstract: The report presents a principled, science-based approach that is applicable for designing of a functional and organizational structure of both a national and organizational structure, including the national security system. The methodology of the organizational design process and the relationship between key theoretical knowledge are shown.

Keywords: national security system, conceptual level, functional-organizational-architectural-cultural model.

Увод

В съвременния етап на развитие на технологиите все по-често се дискутира темата за изкуствения интелект и приложението му в сигурността на социалните организации¹ – корпорации, държави, организационни и глобални структури. Това има своята логика и увлечени от технологичния развоен напредък в направление да се моделира нашия, човешки интелект в много публикации се усещат някои бели петна – където неволно, където се заобикалят.

От методологическа гледна точка заглавието на темата предполага да се обърне внимание на няколко съществени момента. *На първо място*, целенасочено и коректно прилагане на изискванията за научния подход при провеждане на изследвания и

¹ За краткост под понятието „сигурност на социалната организация“ ще използваме понятието „сигурност“.

създаване научни теоретични теории. Много често този подход се заменя с клишета от вида – „научен доклад/теория/изследване“ без дори да се познават или спазват основни изисквания и методология за провеждане на научно изследване и изработване на научни теории за обяснение на определени процеси, явление или феномени.

В областта на сигурността добре известните понятия теория и учение често се използват като синоними. Следва да се подчертае, че понятието теория и научна теория имат различно семантично значение и съществено съдържание. Съдържанието на понятието *научната теория* е различно от понятието *учение* основно с наличието в него на внедрена идея или имплицитна или експлицитна идеология. Докато в научната теория това е изключено. Следователно не коректно от научна гледна точка да се отъждествяват двете понятия. Освен това, по този начин не се преви разлика между научната теория и лаическата теория. Често съвсем повърхностно се приписват необходимите процедури за емпиричното доказване на научната теория чрез верификация, апробация и валидация. Известно е, че тези процеси стават чрез практическа проверка на теоретичното знание по темата. В някои случаи тези процеси се представят некоректно, като се имитират качествени оценки и то на повърхностно, на обяснително ниво.

На *второ място*, не се генерират научно обосновани определения, поради загърбване (непознаване) на научните изисквания и методология за тяхното създаване. Често се цитират някои определения от други автори, които се приемат за коректни от научна гледна точка. В други случаи се генерира собствено авторско определение, което не е съобразено с научните изисквания за генериране на определения на изследвания процес, явление и феномен или при изработване на определения за ползваните в теорията основни понятия. На базата на посочените тези и др. пропуски така създаденото определение не може да изпълни една от основните си роли в научното дирене, а изследователския процес даже излиза от рамката на определението. Това отваря пътя за прехвърляне, волно или неволно към друг проблем, обикновено не свързан с декларирания за изследване.

Научният подход изисква от изследователя да генерира възможно на-коректни определения на ключовите и основните понятия които се използват в теоретичното научно изследване. Това означава да се поставят строгите рамки, в които ще се развива изследователския процес.

На *трето място*, често се декларира много дисциплинарен подход в изследването на сложните проблеми в социалната сфера и особено в обхвата на сигурността на организацията. В такива случаи не се отделя необходимото внимание кои научни дисциплини ще са водещи и кои ще са подкрепящи, което е от изключителна важност за аспекта от който се изследва дадения проблем.

Следвайки накратко описаните по-горе особености на научния подход, изследването по предложената тема условно може да се раздели на следните етапи: *Първият етап* е да се разгледа съдържанието и да се дадат определения на основните понятия, които темата изисква: организация, организационна култура, система, сигурност, модел, концептуален модел.

Вторият етап е изследване на теоретично концептуалното ниво на функционално-организационно-архитектурно-културния модел на системата за национална сигурност.

Третият етап включва дефиниране на конкретни интегрирани критерии за определяне на необходимите зони и нива на сигурност.

За тези цели, следва да се държи сметка за взаимната връзка между всички тези изследователски въпроси с организационно културния модел на нацията. Разбира се в

случая се налага да се въведат ограничения в обхвата на изследването на рекурсивния национален модел на система за национална сигурност².

Четвърти етап: Между дисциплинарни анализи, изводи и определяне на подходящи методологии и методи за изграждане на модела.

Трябва да отбележим, че всички елементи за които става дума във всяко научно теоретично изследване, трябва да се описват ясно, точно и измеримо, т.е. описанието на процесите и явленията трябва да дава възможност за измерване на постиженията (напредване, движение по план или изоставане) спрямо поставените цели от организацията. Защо е това изискване? В науката е добре известен постулатът: „*За да мога да управлявам даден процес, явление или нещо, трябва да мога да го измервам*“. Не е трудно това да бъде доказано с научни теории и методи. Този подход ще позволи да се правят категорични и еднозначни оценки на постиженията в усилията за постигане на поставените цели както по количествени и качествени показатели, така и по времеви критерии. На тази база ще е възможно да се вземат научно обосновани, правилни управленски решения.

Ясно е, че в обхвата на една статия не е възможно да се изпълнят всички посочени по-горе етапи. Поради това тук ще разгледаме на концептуално ниво, в ограничен обхват, основните моменти от организационно-функционално-архитектурно-културния подход в изследване на системата за национална сигурност, по принцип, в теоретичен план. Принципите и методологията на този подход следва да се прилага по-нататък при изследване на конкретна система за национална сигурност.

За целта следва да се започне и да се следва принципа от общото към частното. Следователно, за да изследваме системата за национална сигурност трябва да имаме ясна представа за рекурсивната социална система държава. За организационното строителство на тази система следва да се започне от националния идеал, който нацията е възприела да постигне на даден исторически етап от своето развитие.

За отбелязване е факта, че в настоящия етап на развитие на Република България няма ясно формулиран, точно дефиниран и измеримо конструиран национален идеал, което описание да отговаря на посочените изисквания. Има отделни идеи и направления за развитие, които са залегнали в нормативната уредба, в стратегии и др. писмени работи, но това изискване което се посочи по-горе не е изпълнено. Следователно, при този подход не може да има измерване, оттам и обективна оценка, а оттам и правилно научно обосновани решения за управление на движението на нацията и държавата към постигане на националния идеал. Това означава, че по-често ще се прилага нерационалния подход за работа „проба – грешка“.

Защо е важно да има национален идеал, формулиран според посочените изисквания? Той е най-висшата цел на нацията и държавата, в обхвата на който се дефинират националните интереси. Те също трябва да се описват съобразно посочения подход и изисквания. Възприетите национални цели трябва да осигуряват постигането на националния идеал в дефинираните в неговото описание рамки. Така дефинирания национален интерес, като събирателно понятие, определя обхвата, в който трябва задължително да се дефинира националната цел. Това понятие, следва да се разбира също като събирателно понятие, обобщаващо многото важни цели на държавата и обществото. Всички те следва да са ясно точно и измеримо описани и дефинирани.

² В статията под понятието „национална сигурност“ се разбира като синоним „сигурност на държавата“, което се налага поради известно политически, макар и некоректно натоварване на съдържанието на второто с политизираното понятие организацията за сигурност на социалистическата държава „Държавна сигурност“.

Последователното определяне на националния идеал, националния интерес и националната цел е дейност на стратегическото национално лидерство, резултатът от което определя и предписва стратегията в изграждане на организационно-функционално-архитектурно-културния модел на социалната организация държава.

Имайки това, по-нататък следва се изградят концептуалните теоретични знания за модела в следната последователност. За постигане на поставените цели нацията, трябва да изгради подходяща и адекватна функционална и организационна, която да осигури научно управляемо постигане на поставените цели. Този процес на организационно строителство на държавата следва да определи на първо място мисията на тази организационна структура. Описанието на същата трябва да отговаря на посочените в статията изисквания.

Следващата стъпка е описание на визията за изпълнение на мисията и постигане на целите. Текстът за визията също трябва задължително да отговаря на изискването за ясно, точно и измеримо описание.

Следващата стъпка е да се определи националната стратегия за постигане на националния идеал, която трябва да е най-висшата стратегия на нацията и държавата, в рамките на която следва да бъдат всички подредени всички останали стратегии в йерархично подчинен ред.

На следващо място следва да се определят основните функции, които са необходими на нацията и на държавата, за да може да постигне дефинираните цели. Генерирането на текста на функциите е изключително важно, защото в обхвата на всяка функция следва да се разработят група от дейности, посредством които да се реализира съответната функция. За изпълнение на всяка една основна функция, следва да се определи необходимата група от под-функции, които да осигурят нейното реализиране.

В рамките на всяка дейност, в обхвата на дадена функция, на следващо място трябва да се изработи теоретичния модел на организационните структури, които да реализират съответните под-функции в обхвата на всяка основна функция, които да осигуряват реализиране на дадената основна функция. Тези модели се изработват за всяка една от основните функции. Целесъобразно е да се използват най-новите достижения на технологиите и знанията за тяхното практическо използване, напр. интелигентни системи със различно базиране – земно, морско и въздушно в системата за национална сигурност³.

Следващата стъпка е за всяка организационна структура да се изработят съответните длъжностни характеристики за всяко работно място и условията за безопасен труд.

Дотук изяснихме в общ порядък методологията на изграждане на организационната архитектура чрез прилагане на функционалния подход, макар и да не са направени аргументи за това. Поради това ще изясним накратко защо е изключително важно да се прилага този подход и на какви теоретични знания се базира.

Тук ще разгледаме, на концептуално ниво, подхода за следване на логиката на естествените закони според които се развива природата и социалната организация, в това число и държавата, с идеята, че колкото по-добре се съобразява човешката управленска дейност с я организацията с тях, толкова по-висока ефективност ще имат

³ Колибаров, Д., доклад “Актуални перспективи и възможности за използване на БЛС в системата за национална сигурност“, изнесен на национален форум „НАУКА, ТЕХНОЛОГИИ, ИНОВАЦИИ, БИЗНЕС“ на 25-26 ноември 2021г. в Дома на науката и техниката, гр. Пловдив, Сборник от доклади, стр.63, ISSNOnline: 2367-8569

организациите, следователно и по високи постижения в рамките на разполагаемите ресурси на дадения исторически етап с цел повишаване на ефективността на системата за национална сигурност в защита на националния суверенитет в различните негови аспекти включително и въздушния суверенитет⁴.

Възникването и развитието етническите общности се подчинява на *закона за социалната достатъчност*, според който трите исторически етносоциални общности (племе, народ и нация) имат обща характеристика на саморазвиващи се, самовъзпроизвеждащи се и саморегулиращи се социални системи.⁵

Друг социален закон е, че *всяка етносоциална общност има постоянни възобновяващи се основни потребности и съответни на тях съвместни дейности*. Това са трите основни страни на социалния живот: *възпроизводство* на човека като социално и биологично същество; *материално производство*; *социално управление*. Тези три основни страни на обществения живот дават най-общата *функционална социална структура* на всяка етносоциална общност.

Следователно *функционалната структура* на обществения живот *предопределя организационната структура* на етноса, организацията, в това число и на държавата. В съответствие с трите основни страни на социалния живот задължително съществуват и *трите основни функции* на етносоциалната общност: *социално-духовна, стопанска и управленска*. Управленската функция се разпростира върху цялостната дейност на нацията и държавата. Следователно, нейната ефективност е от решаващо значение за ефективността при постигане на организационните цели.

Съответствието между функционалната и организационната структура в етносоциални общности, нацията и държавата се определя в науката като закон за *социална достатъчност*, който гласи, че всяка етносоциална общност се стреми към установяване на социална достатъчност. Всяко човешко общество се самоорганизира така, че на всяка от трите основни потребности, дейности и функции на обществото да съответства определена структурна (организационна) част от обществото, която да я реализира.

Всяко конкретно общество може да се намира в състояние на социална достатъчност или на социална недостатъчност. Естествен стремеж е общество да се стреми да преодолее социалната недостатъчност и да достигне социална достатъчност.

Социалната недостатъчност се явява двигател на общественото развитие. Ако не се преодолее в исторически разумен период от време, съответното общество загива под напора на вътрешните си противоречия и поради невъзможност да осъществява своите три основни функции.

Връзката на този социален закон с един от основните философски закони – Законът на диалектиката, т.е. количествените натрупвания водят до качествени изменения на състоянието на обекта със скок. Скокът задължително е в посоката на натрупванията. Ако те са в положителна посока, то и скокът в състоянието ще е в положителна посока и обратно – негативните количествени натрупвания водят до скок в негативна посока.

⁴ Колибаров, Д., доклад „Актуални гражданско-военни процедури в ОВД при действия на военната авиация за осигуряване на въздушния суверенитет. Част 2, изнесен на научна конференция с международно участие „ТЕХСИС-2017“ проведена на 18 - 20 май 2017 в „Технически университет – София, филиал Пловдив“, Сборник от доклади, стр.290-295, ISSN Online: 2535-0048.

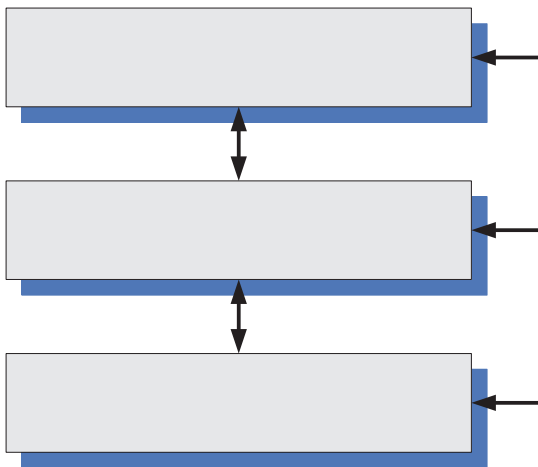
⁵ Манев Е., Глобална, регионална и национална сигурност, Софттрейд, С. 2012, с. 122-123

На основата на основните философски закони, се проявяват социалните закони като специфика в обхвата на първите. В обхвата на социалните закони, следва да се генерират юридическите закони – регулаторна база на държавното строителство и на социалното управление в държавата. Това е основанието да се акцентира на функционалния подход в изграждането на организационната архитектура на нацията и държавата.

Обобщено, колкото по-коректно и правилно от научна гледна точка се спазват тези научно обосновани природни закони и колкото по-добре юридическите закони доразвиват, детайлизират и конкретизират природните закони без да влизат в противоречие с тях, толкова по-добре и по-ефективно ще е функционирането на рекурсивните системи в социалната рекурсивна система държава, в това число и рекурсивната система за национална сигурност. Нейният анализ ще е обект на друга статия.

Да обясним каква е връзката на архитектурата на организацията, необходимите и основни и производни функции с организационно-културния модел на самата нация.

В книгата си „Организационна култура и лидерство” Едгар Шайн представя базов модел, който помага за по-пълно разкриване съдържанието на организационна култура⁶ (фиг. 1).

Фиг.1. Организационна култура – модел на Едгард Шайн

Най-видимото ниво на културата (най-горното) включва организационното поведение и артефактите. Моделите за поведение и външното проявление на културата, допълнителните доходи, осигурени на ръководителите, правилата за обличане, равнището на използвана технология (къде се използва) и оформлението на работното пространство са нейните видими индикатори, но те са трудни за тълкуване. Предметите на труда и поведението също могат да ни кажат какво прави групата, но не и защо го прави. Това са видимите елементи на организационната структура на групата (организацията), които се откриват от пръв поглед и по които тя се отличава от друга група (организация).

На следващо равнище са нормите и правилата на поведение, дефинирани на базата на организационната етика, която се определя от второто ниво – равнището на възприетите в организацията ценности. Тези неформални норми и правила за поведение

⁶ Schein, E. Organizational Culture and Leadership. San Francisco, CA: Jossey-Bass, 1985.

са съвкупност от морални принципи, върху които се градят стандартите за правилно и неправилно поведение.

За да се разбере наистина културата, трябва да се стигне до третото, най-дълбокото равнище на основните подразбиращи се предположения –подсъзнателно възприетите за дадени в организацията – идеи, убеждения, мисли и чувства. Именно те са сърцевината, ядрото на организационната култура, скрити от горните два слоя, най-трудни са за разкриване, дешифриране и из-следване. Тези подразбиращи се предположения са в основата и определят възприетите ценности и опосредствано чрез тях артефактите, видимата част на процесите и структурата на социалната система⁷.

Ценностната система е съвкупност от свързани и йерархично подредени ценности. Същите имат решаваща роля в процесите на оценка на всичко което става на индивидуално, организационно и на национално ниво. Следователно, чрез оценъчния процес се извършва оценка на всички фактори в процеса на изработване на функционалната и на организационната архитектура на организацията, в това число и на държавата. Оттук следва, че културния модел е водещ в процесите на изграждане на организационната архитектура на държавата. От него зависи доколко компетентно или некомпетентно, от научно обоснована гледна точка, ще бъде изградена държавата, а от това зависят нейната ефективност, стандарт на живот на хората и националната сигурност.

От изложението в статията става ясно, че изграждането на функционалната и организационната структура на държавата е сложен процес, който задължително изисква комплексни знания в посочените области. Правилното прилагане на тези знания осигурява възможно най-доброто решаване на въпросите по държавното строителство. Видно е, че реалното състояние на държавата отразява и е огледало на най-общата част от посочените групи теоретични знания, а именно на културния модел на законодателния орган в държавата.

Благодарности: Тази публикация е финансирана от Министерство на образованието и науката в изпълнение на Национална научна програма „Сигурност и отбрана“, приета с РМС № 731 от 21.10.2021 г. и съгласно Споразумение № Д01-74/19.05.2022 г.

Литература/References

1. Колибаров, Д., доклад „Актуални перспективи и възможности за използване на БЛС в системата за национална сигурност“, изнесен на национален форум „НАУКА, ТЕХНОЛОГИИ, ИНОВАЦИИ, БИЗНЕС“ на 25-26 ноември 2021 г. в Дома на науката и техниката, гр. Пловдив, Сборник от доклади, стр.63, ISSN Online: 2367-8569
2. Колибаров, Д., доклад „Актуални гражданско-военни процедури в ОВД при действия на военната авиация за осигуряване на въздушния суверенитет. Част 2, изнесен на научна конференция с международно участие „ТЕХСИС-2017“ проведена на 18 - 20 май 2017 в „Технически университет-София, филиал Пловдив“, Сборник от доклади, стр. 290-295, ISSN Online: 2535-0048
3. Манев Е., Глобална, регионална и национална сигурност, Софттрейд, С. 2012, с. 122-123.
4. Schein, E. Organizational Culture and Leadership. San Francisco, CA: Jossey-Bass, 1985.
5. Манев, Е., Организационна култура – същност, промяна измерване, С., ВИ, 2007 , с. 55-56.

⁷ Манев, Е., Организационна култура – същност, промяна измерване, С., ВИ, 2007, с. 55-56.